

Олег ЛЕВІН

доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат історичних наук, доцент

СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ ЗА ЧАСИ ПРАВЛІННЯ ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО

Найважливішим елементом будь-якої культури, найвищим показником рівня будь-якої цивілізації є її правова система. Повною мірою це стосується і давньоруського суспільства. Незважаючи на те, що вже понад два з половиною століття у світових і вітчизняних наукових колах точаться суперечки щодо витоків і характеру становлення держави і права Київської Русі, вийшли десятки монографічних праць і сотні статей на цю тему, у зазначеній проблемі все ще лишається чимало «білих плям». Ситуація ускладнюється ще й тим, що протягом майже шести десятиліть у межах колишнього СРСР насаджувався стереотип, згідно з яким категорія «українське право» оголошувалася вимислом західних фальсифікаторів і націоналістів. Але через те, що все це було по-справжньому, то з історичного минулого треба по-новому висвітлювати в нових дослідженнях щодо історії держави та права України та логічного її осмислення [1].

З християнством прийшла на Русь і головна підстава всіх культурних держав – тобто законотворчість. Крім цього, з зростом Церкви треба було застерегти її певні права, як це було в Греції і Болгарії. Тому вже за часів Володимира на Русі появляється церковне законодавство. До нас дійшов так званий «Церковний Устав князя Володимира», тобто правильник чи збірник законів, що бодай у частині містить церковно-правні норми князя Володимира.

Справу зміцнення юридичної бази князівства продовжив Володимир Великий з його Уставом про десятини, суди і людей церковних та Уставом земляним, де визначались основи державного устрою та правове становище дружинників. Володимир спочатку ввів смертну кару за вбивство і розбій, а потім, з метою поповнення княжої казни, знов повернувся до грошових штрафів за ці злочини. Однак, з одного боку, достеменні тексти таких правотворчих актів київських князів нам невідомі, а з іншого, вони, імовірно, стосувалися лише окремих казусів і тільки доповнювали звичаєве право.

«Устав князя Володимира Святославовича про десятини, суди і людей церковних» – це важлива пам'ятка Руської держави, головне джерело церковного права державного походження, що визначило місце церковної організації в державі, джерело її матеріального забезпечення та сферу

юрисдикції. Закон став базисом та міцним фундаментом для подальших уставів. Незважаючи на появу останніх, він продовжував діяти аж до XVIII ст.

Решта Уставу Володимира, тобто саме його частина про церковний суд, є правдоподібне тим, що мав і міг скласти перший на усі християнський законодавець у конкретних умовах тодішнього нашого державного і церковного життя.

У другій частині Уставу Володимир віддає церковний суд митрополитові і єпископам над т. зв. «церковними людьми» і світськими в точно означених цивільних і карних справах.

А се церковній суди: роспусть, смилное, заставаньє, умьчка, пошибаньє промежи мужемь и женою о животі, вь племени ИЛИ В Ъ сватъстві поймуться, відьство, зеліиничьство, потвори, чародѣянїя, волхвованїя, уреканїя...» Отже, подружні справи й промахи, родинні сварки, побиття батька чи матері, провини проти моралі, ворожбитство – усе це належало до церковних судів.

Судове рішення виносилося в усній формі. Виконували його різноманітні княжі агенти й вірники, мечники. Система права Київської Русі відповідала розвинутому суспільству.

У Київській Русі існували такі види покарань: потік та пограбування, віра, продаж. Крім того, відшкодування збитків здійснювалося за допомогою штрафів, які називалися головництво, урок, повернення крадених речей.

Великий князь здійснив правову реформу, запровадивши усний звід законів, який Нестор назвав «Уставом Земленым», чим істотно вдосконалив «Закон Русский», що діяв за часів князя Олега. Прагнучи укріпити зв'язки між окремими землями й посилити великокнязівську владу,

Устав Володимира витворився як під впливом юридичних пам'яток Сходу, так і Заходу, а водночас місцеве життя народу і староруське звичаєве право теж мало свій вплив на Устав Володимира. Таким чином разом із християнством Володимир запровадив на Русі законправність. До помочі в цій реформі Володимир створив прибічну раду, зложену з дружинників, бояр і єпископів. Архієпископ, як це було на Заході, займав почесне місце в цій раді, був немов заступником князя. Ця рада була законодавною установою. Перші Володимирові закони були ліберальні. Він зніс кару смерті, а злочини карав тільки грошевою карою. Однак, коли внаслідок цього розмножилися розбійники, Володимир за порадою єпископів знов привернув кару смерті [2].

Після смерті Володимира Великого спалахнула боротьба за київський стіл між його синами. Переможцем виявився Ярослав, який уклав юридичний збірник, що увійшов в історію під назвою «Правда Ярослава», або «Найдавніша Правда». В основі цієї кодифікації також лежить давньоруське звичаєве право Володимира Великого.

Устав був створений Ярославом шляхом кодифікації норм церковного права. Вчений оцінював його появу як логічне продовження законів Володимира та доповнення до Руської Правди [3]. Одне певне, що нащадки Володимира – це були квіти, виплекані на шляхетному ґні. Володимир

передав своїм нащадкам весь багатий зміст своїх великих прикмет. І сповнилися слова римського поета, який каже: «Fortes creantur fortibus» (Сильні дають життя сильним).

Немає сумніву, що Володимир – це людина велика, одна з найбільших, що її висунуло життя на горизонті нашої історії. Є люди, що ніколи не минаються, – не тільки тому, що залишають по собі осяги своєї діяльності, але передовсім тому, що вони самі як явища мають у собі щось незрівняно більше від своїх осягів. До цього роду людей належав Володимир. На тлі його доби його особистість променіє на правду ясно і величаво. «Тому історія, така вередлива в оцінці заслуг і скупа в роздаванні титулів, надала йому назву „Великий”, спільну з дуже нечисленими, а при тім дуже заслужешіми одиницями» [4].

Для нас сьогодні св. Володимир Великий – це символ і програма. Ця програма зобов'язує нас до мужньої боротьби за Володимирову віру на теренах його колишньої Держави. Для будівничих українського державництва Володимир – теж програма. Вона зобов'язує їх будувати державу на тих основах, що їх поклав Великий Володимир – тобто на основах християнства. Тільки християнська Україна буде сильна і довготривала.

---

1. Holovina O., Kamenova D. Critical and logical thinking formation as the educational competence in the modern training system for lawyers. *Philosophy, Economics and Law Review*. 2021. Vol. 2. P. 23-35.

2. П.Вр.Л., С. 86.

3. Павлов А.С. Курс церковного права. А.С. Павлов. СПб: Репринтное издание издательства «Лань», 2002, С.150–154.

4. Н. Полонська – Василенко Розквіт Київської Держави. «Енцикл. Українознавства», т. II, Мюнхен–Нью-Йорк 1949, С. 416.

Лілія МЕЖЕВСЬКА

заступник директора ННІ права
та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

ТРУДОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На сучасному етапі національне господарство України вимушено функціонувати в складних та непередбачуваних умовах нестабільності, які виступають генераторами проблем, що перешкоджають гармонійному та динамічному його розвитку загалом. У контексті зазначених змін постає